

Tidens Väg -Handledning till Hästagårdsskylten

Den här handledningen är tänkt som ett stöd för lärare som besöker Tidens Väg med sina elever. (Med reservation för ev. framtida ändringar av verksamheten)

Innehåll:

- Fördjupning av innehållet på skylten, tänkta att användas av läraren
- Tips på aktiviteter för eleverna
- Frågor till Hästagårdsskylten, som eleverna kan fundera över och försöka besvara
- Svåra ord och begrepp som eleverna kanske behöver få förklarade
- Litteraturltips och nätadresser där man kan hitta mer information

Fördjupning

Hästa gård – Stockholms enda levande jordbruk

Hästa har varit bebott sedan forntiden och tros ha fått sitt namn av att det var en plats där det stod hässjor. Hässja är en torkställning för hö eller säd och ”sta” kommer från fornnordiskans ”stadher” som betyder plats eller ställe.

Som framgår av kartan på skylten bestod byn Hästa av två gårdar på 1500-talet. Idag finns bara den gård kvar, som du ser framför dig vid skylten.

Den nuvarande gårdsbyggnaden har anor från mitten av 1700-talet. Den återuppbyggdes av familjen de Besche, som då bodde på gården, efter en kraftig brand som uppstod så snabbt att de fem barnen fick kastas ut genom fönstren ned på dunbolster i trädgården för att räddas. Innan en ny bostad kunde byggas fick familjen de Besche och deras fem barn bo hos trädgårdsmästarens familj i ett litet hus med tre rum som klarat sig från branden.

Huvudbyggnadens framsida är vitrappad medan gavlarna och baksidan är rödmålade. Kanske hade någon familj som bodde på gården när fasaderna gjordes om inte råd att vitrappa alla sidorna. Inredningen från slutet av 1700-talet gick i sengustaviansk stil med bl.a. två vackra kakelugnar.

Runt gården finns gamla gravfält där de boende på platsen begravt sina döda ända sedan vikingatiden. Bara några få gravar är undersökta, bl.a. undersöktes en gravplats i samband med att Akallavägen byggdes. Där hittade man en del av en sköld, torshammarringar, en spjutspets, några knivar och spikar. Ungefär hälften av gravarna är s.k. brandgravar och hälften var skelettgravar. Det styrker antagandet att de är från brytningstiden mellan hedendom och kristendom d.v.s. från ca 1000-talet. Idag växer ädla lövträd som stora gamla ekar och askar runt

den terrasserade gården. Gården har drivits som jordbruk i över 1000 år. Familjen Larsson arrenderade gården i flera generationer under 1900-talet. Tidvis fick man dela huset med militären som hade Järvafältet som övningsområde.

Spöken

På många gamla gårdar finns myter om spöken. På Hästa sades det att ett spöke som hette Stormor och fick tio barn bodde där. Hon började spöka för att hon inte fick gifta sig med den hon var kär i. På den tiden var det vanligt att praktiska saker styrde vem man skulle gifta sig med och inte kärleken. Därför sägs hon spöka i en hage mellan Akalla och Hästa. Enligt sägnen ska hon visa sig på grund av sin avundsjuka när hon ser förälskade par i hagen.

Odling

Under 1700- och 1800-talet var man enligt lag tvungen att odla humle. Därför odlade man humle i stora humlegårdar även i Hästas trädgårdar. Myndigheterna var måna om att man inte skulle bli beroende av utlandet för att framställa öl. Honblommorna används än idag vid öltillverkning. På nästan varje gård fanns ett ölbryggeri.

På åkrarna odlas idag precis som förr havre, korn och dinkel. Dinkel är en sorts ålderdomligt vete med högre proteinhalt och lägre GI-värde än vanligt vete. På skyltens bild från förr i tiden kan man se hur bonden sådde sin säd på våren, skördade med lie på sensommaren och plöjde bakom sina oxar på hösten. Idag används betydligt modernare metoder för att sköta jordbruket. Men fortfarande sår man på senhösten eller våren, skördar på sensommaren, plogar och harvar på hösten. På skyltens bild ses den nutida bonden ploga med sin traktor.

På vissa fält odlas klöverväxter som binder luftens kväve med hjälp av bakterier i sina rotknölar. På så sätt får man ny näring till jorden.

Verksamheten vid Hästa gård bidrar till skötseln av kulturresevatet genom en blandning av ekologisk odling och djurbete. Man bedriver också naturmarksskötsel med ekologisk inriktning, bl.a. genom att använda hästar i stället för maskiner i känsliga områden

4H, ekologiskt och KRAV-märkt jordbruk

Hästa gård drivs idag som en kravmärkt, ekologisk 4H- jordbruk som förser även Stockholms övriga 4H-gårdar med bl.a. hö, halm och spannmål. Jordbruket vid Hästa bedrivs ekologiskt och mångsidigt, utan gifter och farliga tillsatser.

Markområdet, som arrenderas från Stockholms stad av Hästa 4H lantbruk är ca 175 ha stort. 4H är en barn- och ungdomsorganisation och finns på många gårdar. Tanken är att 4H ska bedrivas så att huvud, hjärta, hand och hälsa får sitt. Därav de fyra H-na. Barnen ska genom praktiska erfarenheter få kunskaper om hur det är att driva jordbruk.

Förutom på Hästa finns 4H närmast på Akalla gård och i Spånga by. Där kan barnen få möjlighet att umgås och sköta om våra vanliga lantdjur som höns, får, getter, grisar, kor och hästar. På gården finns också ett café och en butik.

Djur på Hästa gård

De betande djuren på Hästa hjälper till att hålla markerna öppna så att de inte växer igen. På gården finns flera olika sorters kor bl.a. "Highland Cattle". Det är en gammal, tålig, långhårig skotsk ras som är bra på att beta även i våtmarker. Highland Cattle är betydligt fredligare än deras utseende antyder.

På gården finns även olika sorters hästar, får och frigående höns. Hönsen hålls i en vagn med nätbotten som flyttas runt så att hönsen inte ska få parasiter och det gör också att de gödslar på nya ställen hela tiden. Nästan som i det gamla ordspråket "äng är åkers moder" där man menar att när djuren betat på ängen bildas gödsel i ladugården, som bonden kan använda på åkern för att det ska växa bättre. På gården har också i alla tider funnits husdjur som hundar och katter.

Granholmstoppen

På andra sidan vägen vid skylten syns en stor gräshöjd. Den är konstgjord och bildades av schaktmassor som fraktades dit när man byggde stadsdelarna Tensta och Rinkeby i slutet av 1960-talet. Tidigare låg Hästa träsk på platsen. Från Granholmstoppen har man en fantastisk utsikt över Järvafältet och alla de bebyggda områdena runt fältet.

Trähästarna

De fyra trähästarna som finns bredvid skylten illustrerar hur den moderna hästen utvecklats från betydligt mindre artfränder. De första hästarna var inte större än små hundar och hade flera tår på fötterna. På höjden bakom trähästarna syns ett av de gamla gravfälten.

Fåglar

Förutom hönskan man se många andra olika fåglar kring Hästa gård. Skrattnåsar syns ofta i stora flockar efter traktorn när bonden plöjer. Då hittar de gott om dagmaskar i den uppvända jorden. Tornfalken ses ibland stå stilla i luften och ryttla på spaning efter något ätbart på marken, kanske en sork. Ibland syns andra rovfåglar, som duvhök. Den är större och häckar också på Järvafältet.

Ovanför fälten hörs ofta sånglärkans uthålliga sång på våren. Den är svår att få syn på med sin brunspräckliga skyddsteckning. På morgnarna och i skymningen kan man se stora flockar med kajor som är på väg till eller från sitt sovträd. De sover i samma träd varje natt. På marken ses ofta björktrastar, koltrastar, skator och kråkor som letar mat i djurens spillning. Under vår och höst kan man ibland också se olika sorters gäss som letar spilld säd eller äter gräs på åkrarna.

Tips på aktiviteter

Ta reda på vad man odlar just nu på åkrarna. Vad kan du se?

Ta reda på vilka jordbruksmaskiner man använder på Hästa och vad de används till.

Ta reda på vilka djur som finns på gården.

Studera beteendet hos hönsen under en halvtimme. Vilka sociala, aggressiva eller sexuella beteenden ser du?

Studera beteendet hos en grupp av Highland Cattle under en halvtimme. Vilka sociala, aggressiva eller sexuella beteenden ser du?

Gör en skiss över inhägnaden till något djur, t.ex. hönsen, korna eller hästarna. Märk ut var ett av djuren befinner sig under 20 minuter. Gör ett kryss en gång i minuten på din karta för att markera var det befinner sig. Vad kan du dra för slutsatser av din karta? Hittade du t.ex. några revirgränser?

Vilka vilda fåglar ser och hör du vid gården? Skriv och berätta. Använd gärna kikare och fågelbok.

Gå upp på Granholmstoppen och försök lokalisera områdena Hästa, Akalla, Husby, Kista, Rinkeby och Hjulsta. Ser du Globen? Använd gärna karta och kompass.

Undersök Hästa gårds trädgård. Vilka träd och andra växter finns där? Berätta om de olika växterna och trädsorterna med hjälp av bestämningsböcker. Hur är marken terrasserad?

Rita en karta över trädgården och husen. (Får kolla med Tom att det är ok)
Undersök vilka spår som finns efter gamla gravfält och byggnader.

Besök fler 4H-gårdar ex. Akalla by och Spånga by.

Besök Eggeby naturskola och följ en pigas dag för hundra år sedan. Du kan också få arbeta som en arkeolog och få veta mer om vikingarna, som levde på fältet för 1000 år sedan.

Läs mer på naturskolans hemsida [www. stockholm.se/eggebygardsfaltskolor](http://www.stockholm.se/eggebygardsfaltskolor)

Frågor till Hästagårdsskylten

Då

1. Hästa finns omnämnt första gången redan år 1347. Vad hette mannen som det står om i skriften?
2. En hässja är en torkställning på åkern för sädeslag. Vad är en hässjestad?
3. Hur länge har det bott människor på Hästa gård?
4. Hur kan man veta det?
5. Vem ägde Hästa gård när gården brann i mitten av 1700-talet?
6. Beskriv djuren som fanns på Hästa gård vid sekelskiftet.
7. Hur många lantarbetare var anställda vid gården år 1900?
8. När köptes den första traktorn till Hästa gård?
9. Vilka dragdjur hade man använt fram till dess?

10. Vad är en ox? Varför är den bättre som dragdjur än en tjur?
11. Hur många gårdar låg på Hästas marker på 1500-talet?
12. Vad fanns på 1700-talet på den plats där trähästarna nu står?
13. Vad gör människorna på skyltens bild?

Nu

1. Vilka arrenderar Hästa gård idag? Vad menas med att arrendera?
2. Vad är ett ekologiskt, KRAV- anslutet jordbruk?
3. Vilka sädeslag odlar man på Hästa gård?
4. Vad är dinkel?
5. Vad är "Highland Cattle"?
6. Vilka djur betar på Hästas marker?
7. Hur många levande jordbruk finns i Stockholm?
8. På vilket sätt bidrar gården med skötseln av kulturlandskapet?
9. I vilka situationer är det bättre att använda hästar än moderna jordbruksmaskiner?
10. Berätta om Hästa gårds värphöns.
11. Var sover hönorna på natten? Var lägger de sina ägg?
12. Vad gör mannen i traktorn på skyltens bild?

Svåra ord och begrepp

En *hässja* är en torkställning för hö eller säd som är uppsatt i det fria med hjälp av störrar.

En *täppa* är ett litet trädgårdsland.

Humle är en slingrande växt där honblommorna används vid ölframställning.

Oxar är kastrerade tjurar. De är betydligt lugnare än tjurar och därför lämpligare som dragdjur.

Litteraturtips och nätadresser

Bestämningsböcker för växter, träd och fåglar

www.hastagard.se epost 4h.lantbruk@swipnet.se

telefon Hästa gård 08-7507380 fax 08-7507581

Hästa gård en byggnadsinventering från Stockholms stadsmuseum 2001

Hästa gård - historia och framtid av Jocke Arfvidsson maj 1996

www.stockholm.se/eggebygardsfaltskolor (naturskolan på Eggeby gård)

www.stockholm.se/KlimatMiljo/Natur-och-parker/Naturprojekt